

شوق گفت‌وگو

و

گم‌شدگی فرهنگ تک‌گویی در میان ایرانیان

حسین قاضی‌مرادی

نشر دات

سروشنامه	قاضی مرادی، حسن، ۱۳۳۲ -
عنوان و نام پدیدآور	: شوق گفت و گو و گستردگی فرهنگ تک‌گویی در میان ایرانیان / حسن قاضی‌مرادی.
مشخصات نشر	: تهران: دات، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	: ص. ۲۸۲
شابک	: ۹۷۸۹۶۴-۸۸۹۸۳۳۰۰
فهرست‌نویسی	: فیا
موضوع	: ارتباط گفتاری
موضوع	: گفتار - جنبه‌های مذهبی - اسلام.
موضوع	: جامعه‌شناسی - ایران.
رده‌بندی کنگره	: ۱۳۹۱ ش ۹۵/۳ P
رده‌بندی دیوپی	: ۳۰۲/۲۳۴۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۲۷۴۶۸۰۳

نشر دات

شوق گفت‌وگو و گستردگی فرهنگ تک‌گویی در میان ایرانیان

نویسنده: حسن قاضی‌مرادی

hassan.ghazimoradi@yahoo.com

طرح جلد:	ایرامید حقیقی
شماره نشر:	۴۸
نوبت چاپ:	اول، ۱۳۹۱
شمارگان:	۲۰۰۰ نسخه

چاپ فرشیوه - صحافی بهمن

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۸۹۸-۳۳-۰۰

تلفکس انتشارات: ۶۶۴۸۳۰۷۴

<http://www.dotbook.net>

Email: info@dotbook.net

کلیه حقوق نشر محفوظ است

بها: ۹۵۰۰ تومان

فهرست مطالب

۷	پیشگفتار
۱۱	فصل یکم: تک‌گویی و ویژگی‌های آن
۱۳	بخش یکم: تک‌گویی و مشاجره
۱۴	۱.۱. تک‌گویی در معنای عام و خاص آن
۲۵	۲.۱. مشاجره: یک جلوه‌ی خاص تک‌گویی
۳۱	فصل دوم: گسترده‌ی فرهنگ تک‌گویی در میان ایرانیان
۳۳	بخش دوم: گفتار در فرهنگ دین و شریعت ایجابی
۴۳	بخش سوم: استبداد و فرهنگ سیاسی تک‌گویانه
۵۲	ضمیمه‌ی یکم: تعصب و بی‌دردی در فرهنگ سیاسی ما
۵۷	بخش چهارم: جلوه‌هایی از فرهنگ اجتماعی تک‌گویانه
۸۴	ضمیمه‌ی یکم: نقد بر بساط روشنفکری ما
۱۰۵	ضمیمه‌ی دوم: گپ در فرهنگ اجتماعی
۱۱۳	بخش پنجم: تک‌گویی در فرهنگ صوفیانه و عرفانه
۱۲۲	ضمیمه‌ی یکم: چیرگی تک‌گویی در رابطه‌ی مرید و مراد
۱۲۷	بخش ششم: تک‌گویی ادب پندنامه‌ای
۱۳۳	ضمیمه‌ی یکم: فضای تک‌گویانه در ادب نمایی و حماسی
۱۴۵	فصل سوم: نظریه‌ی گفت‌وگو
۱۵۱	بخش هفتم: تعریف گفت‌وگو
۱۵۵	بخش هشتم: هدف گفت‌وگو
۱۵۹	ضمیمه‌ی یکم: بحث و گفت‌وگو
۱۶۳	بخش نهم: پیش‌نیازهای گفت‌وگو
۱۷۳	بخش دهم: اصول نظری و مؤلفه‌های عملی گفت‌وگو و ضدگفت‌وگو
	۱. مشارکت و گوش دادن گفت‌وگویانه در برابر چندپارگی
۱۷۴	و شنیدن ضدگفت‌وگویانه

۱۸۹	۲. آگاهی و تعلیق گفت و گویانه در برابر نا آگاهی و ایقان ضد گفت و گویانه
۲۰۳	۳. انسجام و احترام گفت و گویانه در برابر تنافر و خشونت ضد گفت و گویانه
۲۱۶	۴. بازگشایی و خود آوایی گفت و گویانه در برابر فروپوشیدگی و بت پرستی ضد گفت و گویانه
۲۳۲	۵. کمال پذیری و امیدواری گفت و گویانه در برابر خود-بستگی و بی تفاوتی ضد گفت و گویانه
۲۴۹	بخش یازدهم نقش های گفت و گو کنندگان
۲۶۳	پی گفتار: گفت و گو، ماکراسی سازی و عشق
۲۷۳	منابع فارسی
۲۷۵	منابع انگلیسی

پیشگفتار

جایگاه متافیزیکی گفت‌وگو در جهان معاصر پیامد درکی نوین از آن است که در صد سال اخیر در نظریه‌های گوناگون ارائه شده است. در این نظریه‌ها، گفت‌وگو ارتباط گفتاری خاصی در نظر گرفته می‌شود که از دیگر ارتباط‌ها - مانند تک‌گویی، مشاجره، مناظره، مذاکره، بحث، گپ و... - متمایز است. اما این تمایزها مانع از درآمیختن گفت‌وگو با گونه‌های دیگر ارتباط گفتاری نیست. در زندگی واقعی این گونه‌های متفاوت ارتباط گفتاری با هم می‌آمیزند و مرز مشخصی میان آنها نیست. در عین حال، این درآمیختن ماهیت خاص گفت‌وگو و تفاوتش با دیگر ارتباط‌های گفتاری را نقض نمی‌کند.

تک‌گویی سابقه‌ای بسیار دور دارد. گفت‌وگو نیز قدمت بسیار دارد. باید تأکید کرد که نظریه‌های معاصر گفت‌وگو خلق الساعه نیستند، بلکه بر تجارب زندگی انسان‌ها از گذشته‌های دور متکی‌اند. اصلاً گفت‌وگو در معنای عام آن، یعنی سخن گفتن با دیگری، به قدمت ارتباط گفتاری است. در این معنای عام به کیفیت و چگونگی اجرای گفت‌وگو چندان توجه نمی‌شود. اما آنچه در نظریه‌پردازی‌های معاصر ارائه می‌شود گفت‌وگو در معنای خاص آن است. گفت‌وگو در این معنای خاص را نمی‌توان به صحبت‌های صمیمانه و مؤدبانه و توأم با رواداری فروکاست.

به نظر می‌رسد تک‌گویی نیز دو وجه عام و خاص دارد. در وجه عام، تک‌گویی دیرینه‌ترین جلوه‌ی بیان "خود" در مراددهی کلامی است. هر

فرد، در آغاز، حضور خود را در جهان با تک‌گویی بیان می‌کند. انسان «من بودن» اش را تک‌گویانه اعلام می‌کند. در این وجه عام، تک‌گویی را می‌توان با «خود - بیانگری» شناخت. خود - بیانگری تک‌گویانه همواره جنبه‌ای از ارتباط انسان‌ها در زندگی روزمره و غیرروزمره است. برای نمونه، می‌توان گفت وقتی شاعر درد هجران خود را از معشوق می‌سراید به خود - بیانگری تک‌گویانه اقدام می‌کند. تک‌گویی در وجه خاص آن را می‌توان با «خود - تجویزگری» توضیح داد. در خود - تجویزگری، تک‌گو خود را حامل حقیقتی می‌داند که به دیگری ابلاغ می‌کند. از دیگری نیز انتظار می‌رود که حکم تجویز شده به خود را بپذیرد و مطابق آن عمل کند. برای نمونه، پدر و اندرز هر صورتی که داشته باشد حامل خود - تجویزگری است.

در این رساله، تک‌گویی و گفت‌وگو را در معنای خاصشان در نظر دارم. در این معنای خاص است که به تعریف و بررسی اهداف، ویژگی‌ها و پیامدهایشان می‌پردازم.

در فصل اول، با تمایز گذاشتن به دو معنای عام و خاص تک‌گویی، هدف و مهم‌ترین ویژگی‌های آن را می‌آورم. در ادامه، به این نکته تأکید می‌کنم که تک‌گویی در همین معنای خاص فقط رابطه‌ی یک‌سویه‌ای نیست که تک‌گو به مخاطبش تحمیل کند؛ بلکه ارتباط گفتاری دیگری نیز هست که در آن، دو یا چند نفر با یکدیگر صحبت می‌کنند، اما هریک وقتی صحبت می‌کند در مقام تک‌گو قرار می‌گیرد و نظر خود را به دیگران ابلاغ و تجویز می‌کند. این تک‌گویی دوسویه را «مشاجره» می‌خوانم. در ادامه، ویژگی‌های اصلی مشاجره را برمی‌شمارم. برای روشنگری مطالب فصل دوم، تأکید بر «مشاجره» را لازم می‌دانم.

در فصل دوم به تبیین این نظر می‌پردازم که در تاریخ فرهنگ ما تک‌گویی، در معنای خاص آن، گستردگی بسیار دارد. در پنج بخش این فصل جلوه‌هایی از تک‌گویی را در فرهنگ دینی، فرهنگ سیاسی،

فرهنگ اجتماعی، فرهنگ عرفانی و فرهنگ ادبی مان در جامعه‌ی سنتی و جامعه‌ی در حال گذار معاصر بررسی کرده‌ام. تک‌گویی در معنای خاص را از جمله به این دلیل در قلمرو فرهنگ بررسی می‌کنم که فرهنگ حوزه‌ی تفاوت و تمایز بوده و همین تفاوت‌ها و تمایزها زمینه‌ساز ارتباط‌های گفتاری گوناگونی است که بر کل مناسبات اجتماعی سایه می‌اندازند.

در فصل سوم، به نظریه‌ی گفت‌وگو در معنای خاص آن پرداخته‌ام. از میان دو دسته نظریه‌های توصیفی و هنجاری گفت‌وگو، براساس نظریه‌ی هنجاری مسوود بوهم تعریف، هدف، پیش‌نیازها، اصول نظری و مؤلفه‌های عملی آن و نیز نقش‌های گفت‌وگوکنندگان را ارائه کرده‌ام. در عین حال، به منظور تبیین آشکارتر پنج اصل نظری و مؤلفه‌ی عملی گفت‌وگو، پنج اصل نظری و مؤلفه‌ی عملی ارتباط گفتاری ضدگفت‌وگویانه را نیز شرح می‌دهم. گفتاری با عنوان «گفت‌وگو، دموکراسی‌سازی و عشق» پایان‌بخش این رساله است.

از پرداختن مفصل به جنبه‌هایی از گستردگی تک‌گویی در فرهنگمان نباید نتیجه گرفت که این ویژگی، خاص جامعه و فرهنگ ما است. در فرهنگ هر جامعه‌ای، کم و بیش، تک‌گویی در معنای خاص آن و مشاجره و انواع دیگر ارتباط‌های کلامی وجود دارد. به‌ویژه، چون در روایت خود از نظریه‌ی گفت‌وگو به نظرات متفکران غربی پرداخته‌ام ممکن است چنین پنداشته شود که فرهنگ غرب را، در مجموع، گفت‌وگویانه و فرهنگ شرق را، در مجموع، تک‌گویانه می‌شناسم. چنین نظری ندارم. اگر در روایت نظریه‌ی گفت‌وگو به نظریه‌های متفکران غربی توجه دارم فقط به این دلیل است که آنان پیش از ما به این نظریه‌پردازی‌ها اقدام کرده‌اند. به همین دلیل، ما ناگزیریم با توجه به این پیشینه‌ی نظریه‌پردازی آنان، به گفت‌وگو بیندیشیم. معتقدم متفکران غربی نیز با نقد جنبه‌های

مختلف فرهنگ تک‌گویانه در جوامع خود به نظریه‌پردازی گفت‌وگو روی آورده‌اند.

گفت‌وگو ارتباط کلامی دموکراتیک است. امروزه جامعه‌ی ما در دوره‌ی تاریخی گذار از جامعه‌ی سنتی به جامعه‌ی مدرن یا متجدّد قرار دارد. این گذار تاریخی متحقق نمی‌شود مگر با پیش گرفتن روند دموکراسی‌سازی در همه‌ی عرصه‌های زندگی اجتماعی و فردی. هدف اصلی کتاب آشنایی اولیه با فرهنگ گفت‌وگو و برخی موانع در مسیر تقویت این فرهنگ در هویت فرهنگی‌مان است. هدف این است که این آشنایی انگیزه‌ای باشد برای تلاش در جهت گستراندن فرهنگ گفت‌وگو در جامعه‌ی مان با این حال تأکید بر این نکته ضروری است که بدون پیشبرد روند دموکراسی‌سازی در همه‌ی حوزه‌های سیاسی، اقتصادی و... نمی‌توان صرفاً گفت‌وگو را در حوزه‌ی مناسبات اجتماعی مستقر کرد و استحکام بخشید. با این وجود، به میزانی که ما مردم بکوشیم گفت‌وگو را درک کنیم و آن را در مناسبات اجتماعی‌مان به کار ببریم، روند دموکراسی‌سازی عمومی جامعه پیش می‌رود.

این رساله، روایت مختصری از کتاب فرهنگ گفت‌وگو و گستردگی فرهنگ تک‌گویی در میان ایرانیان است. هدف از تنظیم این رساله‌ی مختصر، تنظیم مطالب اصلی آن کتاب برای طیف گسترده‌تر خوانندگان است.

دی‌ماه ۱۳۸۹